

<https://www.nasca.com/education/articles/tsac-report/boots-on-the-ground-purpose-and-efficacy-of-united-states-army-occupational-physical-assessment-test/>

REFERENCES

1. Coelho, J., Fielitz, L., Suby, J. (2015). *Vykorystannya pidvodnykh kursiv pereshkod dlya rozvytku ta otsinky navychok*. [Using Underwater Obstacle Courses for Skill Development and Assessment].
2. Crowder, T., Tiffany, M., Kobbe, W., Bedard, A. (2016). *Vyznachennya departamentu oboronnoyi hotovnosti za dopomohoyu pokaznykiv soldat-s'kykh pokaznykiv ta perevirky fizychnoyi pidhotovlenosti armiyi*. [Determining Department of Defense Readiness via Soldier Performance Index & Army Physical Fitness Testing].
3. Germain, J. L. (2017). *Rozdumy pro liderstvo: teoriya, dosvid ta praktyka*. [Reflections on Leadership: Theory, Experience, and Practice].
4. Knapik, J. J., Sharp, M. A., Darakjy, S., Jones, S. B., Hauret, K. G., Jones, B.H. (2006). *Hasovi zminy u fizychniy pidhotovlenosti novobrantsiv armiyi SSHA* [Temporal changes in the physical fitness of US Army recruits].
5. Mc Gorry, R. W., Dempsey, P. G., Leamon, T. B. (2003). *Vplyv tekhniki ta konfiguracyi valu pry lopati snihu na fiziologichni, kinematychni, kinetychni ta produktyvni zminni*. [The effect of technique and shaft configuration in snow shoveling on physiologic, kinematic, kinetic and productivity variables].
6. *Moralespid chas obov"yazkovoho boyovoho navchannyi*. [Self-Efficacy, State Anxiety, and Motivation during Mandatory Combative Training].
7. Myers, D. C., Gebhardt, D. L., Crump, C. E., Fleishman, E. A. (1984). *Perevirka vyprovuvannya na*

propusknu zdatnist' fizychnoho vidboru viys'kovoho vkhodu. [Validation of the military entrance physical selections strength capacity test]. USA.

8. *Fizychna prohrama Navchal'nyy rik 2021. Viys'kova akademiya SSHA Vest-Poynt*. [Physical Program Academic Year 2021. United States Military Academy West Point]. New York.

9. Schyogolev, V. A. (2014). *Fizychna pidhotovka u viys'kovykh navchal'nykh systemakh SSHA*. [Physical training in US military educational systems].

10. Soika, T., Nowels, R. (2017). *Pryznachennya ta efektyvnist' perevirky fizychnoyi otsinky profesiynoyi diyal'nosti armiyi Spoluchenykh Shtativ*. [Purpose and Efficacy of United States Army Occupational Physical Assessment Test].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

АНАЦЬКИЙ Руслан Валерійович –

старший викладач кафедри фізичної підготовки та спорту Національної академії Національної гвардії України, аспірант кафедри освітології та інноваційної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди.

Наукові інтереси: методика навчання руховим навичкам, фізична підготовка курсантів.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

ANATSKYI Ruslan Valerijovyt – senior

lecturer at the Department of Physical Training and Sports, The National Academy of the National Guard of Ukraine.

Circle of scientific interests: methods of teaching motor skills, cadets' physical training.

Стаття надійшла до редакції 27.04.2021 р.

УДК 371.133:373.31

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-194-195-199

ГУЗЕНКО Наталія Олександрівна –

аспірантка кафедри освітології та інноваційної педагогіки

Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9356-1784>

e-mail: ws.g.natalia@gmail.com

**КОМПОНЕНТНИЙ СКЛАД В СТРУКТУРІ ДОСВІДУ
МОРАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ**

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. У сучасному суспільстві одним з морально належних орієнтирів є еталон моральної доброчесної людини, у співвідношенні з яким і має формуватися її реальна поведінка. Сьогодні дослідження досвіду моральної поведінки підлітків стоїть досить гостро. Постановка і вирішення проблеми формування досвіду моральної поведінки старшого підлітка передбачає виокремлення в педагогічній реальності явища досвіду моральної поведінки та з'ясування його компонентів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проведений нами попередній аналіз педагогічних досліджень О. Волошиної, О. Голобородько, В. Попова щодо різних аспектів моральної поведінки дозволив визначити власне поняття досвіду моральної поведінки як систему усвідомлених дій та вчинків, сформовану в процесі набуття знань про мораль, моральні норми, здобуття вмінь їх застосування на практиці, навичок моральних вчинків, які доведені до автоматизму через власні емоційно-вольові зусилля. Проте, в наукових колах немає

окремого дослідження, спрямованого на дослідження компонентного складу досвіду моральної поведінки старших підлітків.

Мета статті – з'ясувати компонентний склад в структурі досвіду моральної поведінки старших підлітків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Спираючись на визначену нами раніше структуру досвіду моральної поведінки старших підлітків [3], пропонуємо виокремлення таких її компонентів: мотиваційно-ціннісний, когнітивно-пізнавальний, практично-діяльнісний, особистісно-рефлексивний. Розглянемо їх детальніше.

Мотиваційно-ціннісний компонент в структурі досвіду моральної поведінки старших підлітків є системо-утворювальним фактором розвитку особистості старшого підлітка, що пов'язаний з усвідомленням ціннісних аспектів моральної поведінки, потребою пізнання власного «Я», його позитивних і негативних характеристик. Він характеризується позитивним ставленням до процесу самооцінювання, прагненням досягати успіху в спільній діяльності, а також самостійністю та бажанням удосконалювати власну моральну поведінку на основі реалізації позитивних змін.

Важливою для формування досвіду моральної поведінки у старших підлітків є мотиваційно-цільова скерованість. Вона спрямована на формування у старших підлітків мотивації їхньої діяльності, що сприяє потребі діяльності, дозволяє корегувати моральну поведінку старших підлітків. Під час аналізу формування досвіду моральної поведінки старших підлітків спираємося на думку В. Семиченко з мотивації щодо двох рівнів цілепокладання в діяльності.

На першому рівні мотиваційна сфера старшого підлітка спирається на важливі для нього потреби, що є підґрунтям його діяльності. Навчальні предмети, які викладаються, стосунки з однокласниками є засобом забезпечення його потреб. Важливим для старшого підлітка стає реалізація забезпечення таких потреб: демонстрація власних успіхів, визнання, підтримка однолітків, розвиток власного інтересу, підтримка стосунків з однолітками, сприяння подальшого розвитку, пошуку власного «Я» у світі.

На другому рівні сфера реалізації потреб обмежується, локалізується у внутрішньо-шкільних стосунках. Проте, досвід моральної поведінки старших підлітків залежить від того, які потреби вони визнають прийнятними особисто для себе. Деякі потреби можуть

набувати особливих видів, наприклад, потреба не визнавати власні помилки. Зауважимо, що результатом посилення мотивації у формуванні досвіду моральної поведінки старших підлітків є стала мотивація на всіх рівнях діяльності.

Досліджуючи підґрунтя мотивації, у більшості випадків учені погоджуються з тим, що її показниками виступають: інтерес, потреба, установка, прагнення успіху, прагнення досягнення мети; цінність самореалізації [7, с. 97] та спрямованість на самого себе [5, с. 170].

Слід зазначити, що важливою складовою у формуванні досвіду моральної поведінки старших підлітків є система цінностей, їхніх орієнтацій. Адже саме вона є основою мотивації, ключем активності. Вона також визначає зміст скерованості старших підлітків, є підґрунтям світосприйняття оточуючого світу, людей, власного «Я». Система термінальних (цінності-цілі) та інструментальних (цінності-засоби) цінностей формує ціннісні орієнтації старших підлітків, які породжують їхню поведінку й діяльність. Термінальні цінності віддзеркалюють упевненість старших підлітків в тому, що мета власного життя варта того, щоб її бажати. Інструментальні цінності визначають упевненість в тому, що певний спосіб діяльності або власне «Я» завжди мають перевагу.

Ціннісні орієнтації є важливим елементом структури особистості, що формуються в процесі взаємодії з соціумом та навколишнім середовищем. Вони характеризуються ставленням старших підлітків до моральних, етичних та матеріальних цінностей і виконують внутрішньо-регуляторну функцію поведінки в різних соціальних умовах.

Когнітивно-пізнавальний компонент досвіду моральної поведінки старшого підлітка характеризується набуттям знань про мораль та моральні цінності, моральне ставлення та моральну поведінку, вміння і навички вчиняти і діяти морально. Виокремлення цього компонента пояснюється тим, що досвід моральної поведінки спирається на моральне знання.

Зауважимо, що при розкритті змісту цього компонента ми спираємося на твердження, що без знання норм моралі, яка регулює поведінку, без знання простих правил, вимог моральності старший підліток не зможе опанувати досвід позитивної моральної поведінки.

Виходячи з такого твердження про знання в поведінці старшого підлітка, зміст когнітивно-пізнавального компонента досвіду

моральної поведінки утворює знання про правила моральності та норми поведінки, про моральні цінності, такі як милосердя, справедливість, альтруїзм, відповідальність, чесність, гідність.

Як відомо, опанування знань про правила моральності пояснюється тим, що вони «приписують» конкретний вчинок у визначеній ситуації. Наприклад, як висловити співчуття людині, яка переживає горе; як зупинити особу, яка знущується над твариною; як вибачитися за свою помилку. Зазвичай, простим правилом виступає утверджений спосіб діяльності.

Слід також зазначити, що моральні уявлення носять емпіричний, а не теоретичний характер. Саме тому вони народжуються і в особистому досвіді моральної поведінки підлітка, який не завжди може бути високо моральним. З цього ще раз виникає твердження, що цілеспрямоване формування досвіду моральної поведінки підлітків є необхідністю сьогодення.

Когнітивний розвиток включає як накопичення знань про моральну поведінку, так і розвиток умінь використання таких знань. Ці процеси взаємозалежні. Відповідно до теорії Ж. Піаже [8], ознакою когнітивних змін є формування абстрактного мислення. Науковець Ж. Піаже визначив абстрактне мислення як мислення на рівні формальних операцій. Мислення на рівні формальних операцій включає в себе роздуми про можливості, а також порівняння реальності з тими подіями, які могли б відбутися чи не відбутися.

Старші підлітки виявляють все більшу схильність ставитися до всього, як до одного з варіантів можливого. Абстрактне мислення вимагає здатності формулювати, перевіряти й оцінювати гіпотези, прогнозувати. Воно передбачає маніпулювання не тільки відомими елементами, які можна перевірити, але й речами, що суперечать фактам. У старших підлітків також зростає здатність планувати і передбачати.

Безперечно, старші підлітки мають більш широкий діапазон сценаріїв, якими можуть скористатися, вони розробляють більш складні сценарії для особливих обставин або процедур. Коли вони намагаються вирішити проблему або розібратися в соціальній події, вони можуть розмірковувати про сенс подібних речей, запозичуючи інформацію зі своїх більш складних соціальних сценаріїв. Старші підлітки використовують свої розвинуті когнітивні вміння в інтелектуальному і моральному пошуку, що стосується їх самих, їх родин і світу в цілому. Шляхом самопізнання старший підліток

прагне зрозуміти не тільки те, хто він є, але і який він є, не тільки те, що він зробив, але і що, як він міг би ще це зробити.

Практично-діяльнісний компонент досвіду моральної поведінки передбачає набуття досвіду моральних відносин. Він пов'язаний зі специфікою виховання й навчання, із середовищем, у якому підліток спілкується, з усіма властивими, як особистості, як представника певної соціальної групи, національної спільноти. Таке розуміння цього компоненту уможливорює визначення групи вмінь, які формують практично-діяльнісний компонент досвіду моральної поведінки старших підлітків. Це наступні вміння.

Комунікативні вміння. На наш погляд, комунікативні вміння старшого підлітка тісно пов'язані з мотиваційно-ціннісним та когнітивно-пізнавальним компонентами, вони формуються під їхнім впливом, тому справедливо вважаються індикатором комунікації, спілкування, мотивації поведінки, емоційного стану, пізнання, ерудиції, особистісного розвитку, особливостей інтелекту тощо.

Старший підліток у виборі комунікативних вчинків має керуватися загальновідомою системою цінностей (родинних, загальнонародських, національних, державних), не має вчиняти грубо, завдати болю, відреагувати байдуже, уникнути відповідальності.

Комунікативна діяльність старшого підлітка забезпечується системою взаємопов'язаних і взаємозалежних комунікативних навичок: мовних і мовленнєвих, тобто навичок використання мови і мовлення в залежності від конкретної комунікативної ситуації (відносин між співрозмовниками, мети висловлювання тощо).

Комунікативні вміння передбачають користування мовним етикетом як системою специфічних знаків і соціально заданих правил їхнього вживання. Мовний етикет регулює вибір того чи іншого типу спілкування, що проявляється в конкретних мовних актах і відповідних їм функціональних типах висловлювань.

У цьому компоненті можна виділити такі важливі комунікативні вміння старшого підлітка: активно слухати та адекватно розуміти думки співрозмовника; проявляти щирий інтерес до співрозмовника; висловлювати власні думки та погляди відповідно особливостей співрозмовника; вміти переконувати та аргументувати; налагоджувати взаємодію з оточуючими; ефективно використовувати вербальні та

невербальні засоби спілкування; створювати сприятливу психологічну атмосферу тощо.

До цього ж можна віднести вміння дотримуватися загальнокультурних правил поведінки (вітання, побажання, прощання, запрошення, моральна підтримка, вічливість, чемність, уважність); сприймати співрозмовника як рівноправного члена суспільства, відноситися з повагою до співрозмовника незалежно від його поглядів; слідувати за мовною охайністю.

Лідерські вміння. Лідерські вміння є комплексним особистісним утворенням інтелектуального, практичного, емоційного характеру, які відносяться до сфери суспільних відносин і проявляються в моральних взаєминах, при спільній діяльності.

Дослідниця К. Садохіна виділяє наступні якості лідера серед підлітків: «упевненість в собі, наявність вольових якостей, прагнення до самоствердження та самореалізації, вплив на інших; оригінальне, творче мислення, комунікативні та організаторські здібності, уміння приймати правильне рішення у непередбачених ситуаціях, готовність брати на себе відповідальність» [11, с. 441].

Можемо виділити важливі для досвіду моральної поведінки старшого підлітка лідерські вміння: вміння раціонально організувати діяльність інших підлітків залежно від зовнішніх і внутрішніх ресурсів, визначати мету організації такої спільної діяльності, планувати свої дії, прогнозувати можливі наслідки спільної діяльності, пропонувати альтернативні варіанти вирішення проблемних ситуацій, продуктивну співпрацю в команді, доведення розпочатої справи до кінця.

Особистісно-рефлексивний компонент досвіду моральної поведінки старшого підлітка містить моральні якості, що характеризують його як особистість, здатну здійснювати моральні вчинки.

Особистість є продуктом соціально-культурного розвитку, носієм культури, її унікальності, інтелектуальної та моральної свободи, права на повагу [6, с. 96–97]. Ознаками сталої особистості вважаються високоосвіченість, чесність, моральність, добродійність, доброзичливість, справедливість, обізнаність, почуття міри в усьому, активність, комунікабельність, здатність викликати довіру, упевненість, міцність переконань, вірність істині – тобто, всі риси, що дають змогу реалізувати головне завдання особистості – творити добро.

Для формування досвіду моральної поведінки старшого підлітка крім знань, умінь і навичок необхідна наявність особистісних рис: обізнаність, упевненість у собі, оптимізм,

доброзичливість, повага до людей, справедливість, чесність, дотепність, моральність тощо.

Важливими стають також *рефлексивно-оцінні вміння*. Поняття рефлексія в довідковій літературі трактується як самоаналіз, роздуми людини над власним душевним станом.

Як відомо, рефлексія в педагогіці – це процес і результат фіксування учасниками педагогічного процесу стану свого розвитку, саморозвитку і їх причин [4]. Оціночно-рефлексивні вміння старшого підлітка містять самооцінку і самоаналіз власного досвіду моральної поведінки. Це дає можливість виділити такі важливі якості як: самоконтроль своєї моральної діяльності, самоконтроль власної моральної поведінки, самокорекція, виправлення помилок, аналіз, пояснення і оцінка власної поведінки.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Безперечно, з'ясування компонентного складу в структурі досвіду моральної поведінки є необхідним для розуміння процесу його формування. У роботі в структурі досвіду моральної поведінки старших підлітків було виділено такі компоненти: мотиваційно-ціннісний компонент (мотивація, інтерес, цінності, моральні почуття, стосунки, моральні переконання); когнітивно-пізнавальний компонент (знання про моральні норми та правила поведінки); практично-діяльнісний компонент (здатність особистості до комунікації, лідерства, саморегуляція поведінки), особистісно-рефлексивний компонент (особистісні риси, рефлексія, моральні якості особистості, самооцінка і самоаналіз моральної поведінки).

Перспективами подальших розвідок у цьому напрямі вважаємо обґрунтування педагогічних умов формування досвіду моральної поведінки старших підлітків для запобігання і протидії булінгу.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Волошина О. В. Педагогічні умови виховання толерантності у підлітків старшого віку в позакласній роботі: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07. Херсон, 2007. 18 с.
2. Голобородько О. А. Особистісно орієнтований підхід до морального виховання учнів 6-7 класів у процесі вивчення іноземної мови: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07. Київ, 2008. 18 с.
3. Гузенко Н. О. Поняття «досвід моральної поведінки особистості» в науково-педагогічних дослідженнях. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «Педагогіка та психологія»* Харків. 2018. Вип. 60. С. 3–11. <http://doi.org/10.5281/zenodo.2539285>

4. Кашлев С. С. Современные технологии педагогического процесса: Пособие для педагогов. Минск: Высшая школа, 2000. 95 с.

5. Кривильова О. А. Компоненти психолого-педагогічної діяльності майбутніх викладачів ПТНЗ. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. праць*. Запоріжжя: КПУ, 2015. Вип. 43 (96). С. 170–175.

6. Лозова В. Стратегічні питання сучасної дидактики. В кн.: *Розвиток педагогічної і психологічної науки в Україні*. Ч.1. Харків: ОВС, 2002. С. 96–97.

7. Пехота О. М. Індивідуальність учителя: теорія і практика: навчальний посібник. Миколаїв: Іліон, 2011. 272 с.

8. Пиаже Ж. Избранные психологические труды. М. : Междунар. пед академия, 1994. 680 с.

REFERENCES

1. Voloshyna, O. V. (2007). *Pedahohichni umovy vykhovannia tolerantnosti u pidlitkiv starshoho viku v pozaklasnii roboti*. [Pedagogical conditions in tolerance education with older adolescents in extracurricular activities]. Kherson.

2. Holoborodko, O. A. (2008). *Osobystisno oriientovanyi pidkhid do moralnoho vykhovannia uchniv 6-7 klasiv u protsesi vyvchennia inozemnoi movy*. [Personally-oriented approach to students' moral education in 6-7 grades in the process of foreign language learning]. Kyiv.

3. Huzenko, N. O. (2018). *Poniattia «Dosvid moralnoi povedinky osobystosti» v naukovopedahohichnykh doslidzhenniakh*. [The concept «experience of a person's moral behavior» in scientific and pedagogical research]. Kharkiv.

4. Kashlev, S. S. (2000). *Sovremennye tekhnolohyy pedahohyeheskoho protsessa: Posobyе*

dlia pedahohov. [Modern technologies in a pedagogical process: A guide for teachers]. Mynsk.

5. Kryvylova, O. A. (2015). *Komponenty psykhologo-pedahohichnoi diialnosti maibutnikh vykladachiv PTNZ*. [Components of psychological and pedagogical activity of future teachers in vocational schools]. Zaporizhzhia.

6. Lozova, V. (2002). *Stratehichni pytannia suchasnoi dydaktyky*. [Strategic issues in modern didactics]. Kharkiv.

7. Piekhota, O. M. (2011). *Indyvidualnist uchytelia: teoriia i praktyka: navchalnyi posibnyk*. [Teacher's individuality: theory and practice: a textbook]. Mykolaiv.

8. Pyazhe, Zh. (1994). *Yzbrannye psykholohyeheskye trudy*. [Selected psychological works].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ГУЗЕНКО Наталія Олександрівна – аспірантка кафедри освітології та інноваційної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди.

Наукові інтереси: виховання, досвід моральної поведінки, старші підлітки, заклад середньої освіти.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

HUZENKO Nataliia Oleksandrivna – is a Postgraduate Student at the Department of Educational Studies and Innovative Pedagogy in H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University.

Circle of scientific interests: upbringing, moral behaviour experience, older adolescents, school education.

Стаття надійшла до редакції 28.04.2021 р.

УДК 371.124

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-194-199-204

ДАНИЛОВ Сергій Олександрович –

здобувач кафедри педагогіки та менеджменту освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9249-5819>

e-mail: pednauk@gmail.com

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНОЇ ЗРІЛОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА У ПРОЦЕСІ КОМУНІКАТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Одним з провідних видів професійної діяльності викладача є комунікативна діяльність, за допомогою якої педагог реалізує свої професійні функції викладання, навчання та виховання. Дійсно, діяльність викладача пов'язана з постійною комунікацією (читання лекцій, проведення практичних, семінарських занять), умінням інтерпретувати й представляти зміст навчальної дисципліни

«Педагогіка», грамотно і яскраво відтворювати свої думки, а також – впливати, переконувати, встановлювати комунікативний контакт та зворотній зв'язок з аудиторією.

Відтак, важливими характеристиками професіоналізму майбутнього педагога є комунікативна культура та комунікативна компетентність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних працях всебічно розглядаються сутність та шляхи розвитку